

שמעתא עמיקתא

גליון שע"ה | פרשת תצרה | תשע"ט | קהילת הניכי הישיבות | רמות ב'

הלכות פקוח נפש ולידה בשבת

חלק ראשון

* איסור להכנס בכסנה * חובת הצלה במקום פקוח נפש * להסתכן לצורך הצלה * דיני קדימה * הצלה בשבת ויו"ט * איזה סכנה דוחה שבת * גדר סכנה * על ידי מי מחללין * מצבים של סכנה שמחללים עליהם * מלטול אביוויה בשעת חירום * חולים שיש בהם סכנה * הועקת הרופא או אנשי הצלה * טיפול בחולה

איסור להכנס בכסנה

איסור להכנס במצב של סכנה

ממירא סכתא מאיסורא. [חולין וי.]. ועל כן יש לזהר מכל דברים המביאים לידי סכנה, ויש לחוש יותר לספק סכנה מלספק איסור, ואסור לסמוך על הנס או לסכן נפשו וכל כיוצא בזה. [רמ"א סי' קטו סעי ה] ושו"ע [חיי"ט סי' כז]. ועי' בבב"י [יו"ד ת"י ס"ט ו] דמי"מ לצורך פרנסה שרי לסכן עצמו כי התורה התירה זאת [משמע מדבריו דאפי' סכנה גדולה], עיי"ש. והביאו האב"י [א"ח ס"ט] תכח אות יא. וכ"כ הקרו אורה [מו"ק יד. ד"ה שוב]. ועי' באג"מ [חיי"ט סי' קד] שכתב שמותר להתפרנס אף כשיש חשש סכנה באופן רחוק. ועי' במ"א [ר"ס קד] שמבואר שאסור להסתכן לצורך מצוה, והארכנו בזה בס"ד בשמעתא עמיקתא בגליון פ"ח. ועי' עוד במעיל צדקה [סי' כו ד"ה ונחורז] דהיכן שאדם רשאי ללכת ולא הישגין משום איסור להכנס לסכנה פמנים שאף את בניו מותר ללכת עמו [ושם מייירי לענין עלולת לאר"י], עיי"ש.

איסור מהתורה או מדרבנן

איסור זה הוא מה"ת משום [דברים פ"ד פס' טו] "ונשמרתם מאד לנפשותיכם". [עי' ברכות (ב)]. ובט"ז [א"ח סי' סו ס"ק א] ובמ"א [רמ"ק] מבואר שהוא אסור. וכן הוא בזהר הרקיע [מצוה ק"ח] וברשב"ש [ר"ס א ד"ה הצלה]. ומכל מקום במקום שיש רק חשש סכנה יש בזה איסור מדרבנן. [אג"מ [חיי"ט סי' עו], ועי' בדרכ"ט [סי' קטו ס"ק טו]. והארכנו בזה בס"ד בשמעתא עמיקתא גליון ק"י].

גדר סכנה לענין זה

כל דבר שהעולם נוהגים לעשותו כן ולא לחוש משום סכנה, מותר לאדם לעשותו כן דשומר פתאים ה', ומה שקרה יד האדם לדעת ולזהר ממנו הקב"ה שומר עליו. אולם דבר שהעולם חוששין לו משום סכנה הרי הוא בגדר סכנה. [הגר"ש ז"ל צ"ל (ש"ש פ"ב הגה ב)]. ועי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון ק"י.

איסור לחבול בעצמו (אף כשאין חשש סכנה)

אסור לאדם לחבול בעצמו. [רמב"ם [חובל פ"ה ה"א ושבויות פ"ה ה"ז] ושו"ע [חיי"ט סי' תכ סעי לא], דלא כהרמ"ה שהביא הטור שם. ועינין בגמ"ש [ב"ק פ"ח סי' נט] שכתב דאף לפי הרמיה אינו מותר אלא לצורך דאליה איכא משום "יבל תשחית". ואיסור זה י"א שהוא מה"ת. [עי' בחלקת יעקב [חיי"ט סי' לא] הוכיח מהר"ן [שבויות כו]. שהוא מדאורי, עיי"ש. אולם במהר"י אסאד [ב"ק שם ד"ה אע"פ שאמר] נקט שהוא מדרבנן. ועי' בשד"ח [חיי"ט פאה"ש מעי א כלל מ]. ועי' עוד בזה בשמעתא עמיקתא גליון רכ"ג].

ניתוחים שאין בהם ריפוי

אסור להכנס לניתוח שיש בו סכנה אלא אם כן יש צורך של ממש בדבר. [שהרי אסור לטוח עצמו, אם אל לצורך גדול דלא גרע מלצאת לפרנסה שמבואר לעיל שמוותר לסכן עצמו לצורך זה]. אולם ליתן שאין בו חשש סכנה, כגון שהוא ע"י הרדמה חלקית לזמן קצר, מותר אף לצורך שאינו גדול כל כך [כגון ניתוח פלאסטי להסיר כיעור]. [הגר"ש ז"ל צ"ל (שיש משה - טורצקי עמי רפב) והמשה הלכות [ח"ד סי' רמז]. ועי' במהר"י אסאד [יו"ד סי' רמט ד"ה אבל], באג"מ [חיי"ט סי' טו] ובפנתי"י [חיי"ט סי' א ואת ד' חיי"ט קה אות ב] שאין איסור חובל כשעושה לצורך. ועי' עוד באג"מ [חיי"ט סי' מא] ובמשנה הלכות [ח"ד סי' רמז]. ועי' עוד בזה בשמעתא עמיקתא גליון רכ"ג]. ואין בזה משום חובל בעצמו כיון שתיקון הוא אצלו. [מנח"ש [תני סי' פו אות ג].

חובת הצלה במקום פקוח נפש

איבב אדם להציל את חברו מסכנה משום לא תעמוד על דם רעך, ואפילו אם הדבר כרוך בטרחה [סנהדרין (עג)]. רמב"ם [רוצח פ"א ה"ד] וטשו"ע [חיי"ט סי' תכז], ואין חילוק בין אם איש או אשה שבסכנה. [ממ"ב [סי' ש"ח מ"ז ס"ק א]. ועי' שם פסקה (כא - דאמרו חכמי דמי חסיד שוטה כגון דקא טבעה איתתא בנהרא ואומר לאו אורח ארעא לאיסתכולי בה ואצולה. ועי' במנחת חרה (סוטה שם) דכתב דמייירי דיש אחרים להצילה דאליה אינו רק חסיד שוטה אלא שופך דמים, וכ"כ בגינת ורדים [אה"ע סי' ה]].

הצלה הרכובה באיסור

חובת ההצלה דוחה כל האיסורים שבתורה, פרט לשלש עברות חמורות, עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים. [שו"ע [יו"ד סי' קנו סעי א], עיי"ש הפרטים בזה].

חובת מי חלה חובה זו

חובת זו חלה על ישראל שבידו להציל (ולא על החולה עצמו בלבד). [תנש"ך [חיי"ט סי' לו ד"ה וגם], לבוש [סי' ש"כ אות ב] ומ"ב [סי' ש"כ ס"ק ד וסי"ק ו]].

מי יוכל לרפאות

אע"פ שחובת הצלה חלה על כולם מ"מ אסור להתעסק ברפואות אא"כ הוא בקי והוא מסוגל שיש לו רשות ליתן רפואות לחולים. ואם יש במקום רופא גדול ממנו ואין חשש סכנה להמתין שיבוא לטפל יש לתת לרופא המקצועי יותר שיטפל, והכל לפי הענין. [עי' שו"ע [יו"ד סי' שלו סעי א] וערה"ש [אות ב]. ובברכי"ט [ש"י סעי א] שכתב א"כ חסיד שוטה כגון דקא טבעה איתתא בנהרא ואומר לאו אורח ארעא לאיסתכולי בה ואצולה. ועי' במנחת חרה (סוטה שם) דכתב דמייירי דיש אדם יוכל לרפאות כי אם ברשות חכמים, סתם כל עוסק ברפואה נקרא מומחה, והרב דיבר לפי זמנו, עכ"ל. ועיי"ש בשו"ע [סי' ב] והרופא, אסור לטול שכר מחמת החמקה והלימוד, אבל על הטורח והבטלה שאין.

ללמוד עזרה ראשונה

חובת האדם הוא רק להציל את חברו משה שיכול, ועל כן אם הוא רופא יש עליו חיוב לרפא את החולים ואם הוא יכול לשוט מחוייב להציל אדם שטובע בנהר, אבל אין חיוב על האדם שילמד איך לרפאות חולים ואיך לשוט כדי שאם יזדמן לו להציל יוכל להציל. [אג"מ [יו"ד ח"ב רס"י קטא]. וזה דומה לאדם שאין חיוב על האדם לעבוד ולהרויח הרבה כספים כדי שיוכל לקיים מצות צדקה ולהציל נפשות בהם, החיוב על האדם הוא רק על האופן כמו שהוא נמצא שיעשה מה שבחכו לעשות].

הוצאת ממון

חיוב להציל את חברו אפילו אם הדבר כרוך בהוצאת ממון. [שו"ע [שם]. ועיי"ש בסמ"ע [סי' א] ע"פ הרא"ש [סנהדרין פ"ח סי' ב] שכתב דאם יש לו ממון להציל עצמו חיוב לשלם לחבירו, ומתנימה שהשיטתו הזאת הרמ"א, ע"כ. ועי' בחת"ס [חיי"ט סי' קעז]. וי"א שאפילו כל ממונו צריך למסור בשביל זה. [נזרע אמת [חיי"ט סי' נהובא בדרכ"ט סי' קנו ס"ק א]. אג"מ [חיי"ט סי' רכג ד"ה והא דמפרש] ומנח"ש [תני סי' פו אות ד]. ועי' באהבת חסד [חיי"ט סי' א] שכתב שבמקום פקוי"ט לא שייך הא דאמרין המבואר לא יבובו יותר מחומשם]. וי"א שאינו חיוב למסור אלא חומש ממונו. [מהר"ש [חיי"ט סי' נד] והגר"ש ז"ל צ"ל (אשרי האיש יו"ד פ"ב אות ב). ובערה"ש [יו"ד סי' רמט אות ב] כתב שמחוייב להוסיף על חומש. ועי' בזה בחת"ס [חיי"ט סי' קעז], בפתי"ש [חיי"ט סי' רב ס"ק א], בשבט הלוי [חיי"ט סי' קלו אות ד וסי' קעד], במנח"ש [תני חיי"ט סי' קג אות ד] ובתשובות והנהגות [חיי"ט סי' שצ"ו].

ללוות ממונו על מנת להציל

לאות ממונו על מנת לשלם עצמו אך הוא יכול ללוותם מאחרים, מחוייב לעשות כן ע"מ להציל את חברו מסכנת נפשו. [אהבת חסד [פתיחה נתיב חסד אות ה]].

במקום צער או יסורים

חיוב להכנס בצער וכאב ע"מ להציל את חברו מסכנת נפשות (אם אין אחרים שעומדים להציל). [נכנ מבואר במ"א (ס"ט) וכן דעת הגר"ש ז"ל צ"ל (נשמת אברהם חיי"ט סי' תכו אות 6) אם אין אחרים שיכולים להציל. ועי' במהר"ם שיק [יו"ד סי' קנה] ובהעמק שאלה [שאלה קכט ס"ק ד]. ומ"מ אין חובה לטובל יסורים קשים ומרים להציל את חברו מסכנה כי הם קשים ממתה וכ"ש שאין אדם חיוב למסור עצמו ביד גויים ליסורין בשביל הצלת חברו. [אג"מ [חיי"ט סי' טו] ושו"ע [חיי"ט סי' תכו סעי א].

אם אין בידו להציל את חברו חייב אף להשכיר אחרים ע"מ להצילו. [סנהדרין [שם] ושו"ע [חיי"ט סי' תכו סעי א].

במקום צער או יסורים

חיוב להכנס בצער וכאב ע"מ להציל את חברו מסכנת נפשות (אם אין אחרים שעומדים להציל). [נכנ מבואר במ"א (ס"ט) וכן דעת הגר"ש ז"ל צ"ל (נשמת אברהם חיי"ט סי' תכו אות 6) אם אין אחרים שיכולים להציל. ועי' במהר"ם שיק [יו"ד סי' קנה] ובהעמק שאלה [שאלה קכט ס"ק ד]. ומ"מ אין חובה לטובל יסורים קשים ומרים להציל את חברו מסכנה כי הם קשים ממתה וכ"ש שאין אדם חיוב למסור עצמו ביד גויים ליסורין בשביל הצלת חברו. [אג"מ [חיי"ט סי' טו] ושו"ע [חיי"ט סי' תכו סעי א].

להסתכן לצורך הצלה

לסכן חיי החולה לצורך הצלתו (חיי שעה עבור חיי עולם)

במקום ההכרח מותר לסכן חיי שעה של החולה עבור ספק חיי עולם שלו [כגון חולה שודאי ימות תוך ימים ספורים אך אומדני שיש עוד רפואה אחת שאפשר שיתרפא מחוליו וגם אפשר להיפך שאם יקח רפואה זו אם לא תצליח ח"ו ימות מיד]. [שבות יעקב [חיי"ט סי' עה], גי מהר"ש ז"ל צ"ל (ר"ס קנה), אג"מ [יו"ד חיי"ט סי' לו] וחו"מ [יו"ד סי' טט ס"ק ב]. ודעת הגר"ש ז"ל צ"ל (אסיה חיי"ט א-ב ע"ט 64) שאם יש סיכוי של לכל הפחות 30% שהטיפול שמסכן את חיי השעה יצילח מותר להזדקק לו. ומ"מ להעמיט את חיי החולה לצורך הצלתו גדולה וייעוץ עם רופאים מומחים. [שבות יעקב [שם]].

להסתכן על מנת להציל אחרים

במקום שצריך להסתכן בגופו בשביל להצילו מסכנה גמורה, אם צריך להכנס בספק פקוי"ט, אינו חייב לסכן עצמו [וגדר "ספק סכנה" תלוי בכל אדם ואדם לפי מה שהוא, במקום, בזמן וכדו], וצריך לשקול הדברים היטב ולא לדקדק ביותר, וכבר אמרו המדקדק עצמו בכך בא לידי כך]. [רדב"ז [חיי"ט סי' תרכז], פתי"ש [חיי"ט סי' קנו ס"ק טו] ומ"ב [סי' ש"ט ס"ק טו]. ואפילו איסור יש בדבר. [פתי"ש [יו"ד סי' רב ס"ק א] בשם יד אליהו [סי' מג] שאסור לו להחמיר ע"ע. וכ"כ הצ"ח [חיי"ט סי' מה אות יג וח"ט סי' עו]. ומ"מ אם אין ספק סכנה ממש יכול להחמיר על עצמו, ולמדת חסידות ישב לו זאת. [אג"מ [שם]. ועיי"ש שדבר זה נוגע לענין תרומת איבר [כגון כליה] ע"מ להציל את חברו מסכנה ודאית]. וי"א שרשאי להחמיר על עצמו אף במקום שיש ספק סכנה אם בידו להציל את חברו בבירור. [אג"מ [חיי"ט סי' קעד ע"ף ד סו"ה ו"א]] ומנח"ש [חיי"ט סי' קג].

מכנתו רחוקה

אע"פ שבמקום ספק סכנה אין עליו להסתכן ע"מ להציל חברו, מ"מ כל זה בספק שקול, אבל אם ע"פ הרוב אין סכנה חייב להציל את חברו [ואע"פ שבסכנה לא הולכים אחר הרוב, מ"מ בנוסף רוב יש כאן סכנה ודאית של חברו]. [נבט הלוי [חיי"ט סי' פז]].

הכרזת תלמידי חכם

י"א שאם מי שבסכנה הוא ת"ח אעפ"י שגם באופן זה אין חיוב לסכן נפשו עבורו, מ"מ יש בזה מצוה ועכ"פ רשות לסכן א"ע עבורו. [אג"מ [חיי"ט סי' מה אות יד]. ומ"מ אסור להיכנס בסכנה ודאית להרג אף עבור הצלת ת"ח. [אג"מ [חיי"ט סי' קעד ע"ף ד ד"ה ו"א]].

לתת אחר מאביוויה להציל את חברו

כשם שאינו מחוייב להסתכן להציל חברו, כמו כן אינו חייב לתת א' מאביוויה [רדב"ז [שם]. ועי' ברמ"א [יו"ד סי' קנו סעי א] שפסק שא"צ למסור את נפשו שלא לעבור על לאו, אבל כל ממונו צריך ליתן שלא עבור, ומסיק ה"ש [שם ס"ק א] דסכנת אבר דינו כנפש ולא כממונו, וע"כ דוחה איסור לאו. וכן פסק במ"ב [סי' כשכ מ"ז ס"ק א]. וא"כ ה"ח ב"ד דאניו חייב לתת א' מאביוויה שלא לעבור על ילא תעמוד על דם רעך, ושו"ר שכן הוכיח באג"מ [יו"ד חיי"ט סי' קעד ע"ף ד]. ומ"מ רשאי להחמיר ע"ע לתת אבר לחברו ויש בזה משום מדת חסידות [אם אין בזה ספק סכנה]. [עיי"ש ברדב"ז. וכן פסק הצ"ח ז"ל צ"ל (אם קצת להא דפסק השו"ע [יו"ד ר"ס קנו] דרשאי להחמיר ע"ע ליהרג ולא לעבור על לאו, ועיי"ש בש"ך [סי' א]. ולא דמי למבואר לעיל דאסור להחמיר לסכן עצמו בספק פקוי"ט עבור חברו דשאני התם שאם יש סכנה לא עליה הלאו דלא תעמוד על דם רעך, ועיי"ן].

תפקידו להציל (אנשי הצלה וכדו')

כל זה במי שאין תפקידו להציל ולחלץ, אבל מי שתפקידו להציל ולחלץ אינו נפטר מלהציל את חברו אף במקום שיש ספק סכנה ולמצוה רבה יחשב לו. [אג"מ [חיי"ט סי' ז' פ"ה חיי"ט סי' נז]. ובשבט הלוי [חיי"ט סי' רטא אות ז] כתי' שאסור לרופאים שיכולים להועיל לחולים לברוח ולהסתלק מתפקידם אע"פ שהם חולים עם מחלה מדבקת מסוכנת, רק יסמרו עצמם ככל האפשר שלא להתדבק כתקנת הרפואה בעתים הללו. וי"ל דכן אנשי ביטחון חייבים להסתכן בספק סכנה כדי להציל חבריהם מודאי סכנה כי כך דרכה של מלחמה. ובדרך זה כתי' בחת"ס [חיי"ט סי' נז וחיי"ט סי' טו פ"י ס"ק ג]. וכן כל כיוצא. ויש לדון דכיון שמצינו דמפני תיקון המדינה וצורך ההנהגה ע"פ מותר להסתכן, א"כ במקום שיש מצת מדינה מחמת מקרים של סכנה החוזרים ועצמן, כממילא ע"י התערבותם של אלו שבידם להציל יש משום תקנת המדינה ועל כן מותרים להסתכן עבור זה [ואפשר שגם חיוב יש בדבר]. והכל לפי המקום והזמן. והארכנו בזה בס"ד בגליון רל"ו].

במקום סכנה של רבים

במקום שיש משום הצלה של רבים, אם בידו להצילם, סכנת נפשות של רבים דוחה סכנה של יחיד. [חו"מ [יו"ד סי' טט ס"ק א] ד"ה ויש לעיין, וסנהדרין [סי' כה]. וכ"כ באג"מ [יו"ד חיי"ט סי' קעד ע"ף ד ד"ה ו"א]. ועיי"ש בחו"מ [ש"ע] שצא ללון בא' שרואה חץ הולך להרוג אנשים רבים ויכול להסתות לצד אחר והתרג רק א' שבצד אחר, ואלו שבצד זה יצולו, ואם לא יעשה כלום ייהרגו הרבים והאחד יישאר בחיים, האם זה דמי לזה דאמרו ביורש"מ [תרומות פ"ח ה"ד] דסיעת בני אדם כן אפי' כולן מדינה נפטר מירשאל, וצ"ל דהכא דאניו מעשה אכזרי הרבים עדיפי ונשאר בצ"ע. ועי' באשרי האיש [חיי"ט סי' פ"ב אות ב] בשם הגר"ש ז"ל צ"ל (אם יושב בסכנת נפשו ע"מ להציל את חברו מסכנת נפשו ע"מ להצילו). [אג"מ [חיי"ט סי' קעד ע"ף ד סו"ה ו"א]].

דיני קדימה

חולה ספק מסוכן וחולה ודאי מסוכן

אם יש חולה שעל פי הרופאים וכדו' הוא וודאי מסוכן, וחברו ספק מסוכן, ואין בידו לטפל בשניהם וכדומה, הוודאי דוחה את הספק. [פמ"ג (סי' שכח מ"ז ס"ק א). ויש להתחשב עם גודל הסכנה ועם היסכויים החלצה (אולם הגיל אינו מכריע)]. [מנח"ש (תני סי' פו אות א). ועיי"ש שכת' דאולם להעביר משני השמה מחולה אחד לחולה אחר שהוא במצב יותר קשה, או שיש לשני יותר סיכויים החלצה, מסופקי מאד, כי יתכן דחשיב כאילו הראשון כבר זכה במכשיר והחולה עצמו ודאי פטור מליתן מכשיר שלו לאחר אף אם השני יותר מסוכן, וכן אם כבר התחיל הרופא להתעסק עם חולה מסוכן מסתבר דכמו שהעוסק במצוה פטור מן המצוה, כך הוא פטור ואולי אסור, כמבנה בית הראשון ולהתעסק עם השני כשניהם בסכנה הן אם יש יותר סיכוי לחלצה או שיש חשש להחלצה. ועיי' בגמ' (שם) בשם ר' גאמ"מ.] ומ"מ החלטה בדברים אלו צריכה מתינת גדולה ויועוץ עם רופאים מומחים.

קדימה לחולה שיוכל להיות חי עולם

אם עומדים לפנינו שני אנשים, אחד שיוכל להיות חי עולם ואחד שיוכל להיות רק חי שעה, ואין בידו לחיות שניהם, יש להקדים טיפול למי שיוכל להיות חי עולם. [אגמ"מ (ח"מ"ב ח"ב סי' עג אות ב), ועיי"ש שכתב שאם כבר התחיל לטפל במי שיהיה חי שעה אף אם עשה כן שלא כדין, בין שוגג או מזיד, אין לעצור הטיפול. וביאר שם כי בשעה שהגיע לבתי"ח כבר קנה במה שהובא שם להיות שם הזמן שצריך להיות שם והשעבודים שיש על ביה"ח הרופאים ששם לרפאותו]. ואף אם החיי עולם הוא ספק. [חזו"א (יו"ד סי' סט ס"ק א)]. ומ"מ החלטה בזה צריכה מתינת גדולה ויועוץ עם מומחים.

אחד יוכל להיות יותר משנה והשני פחות מכן

שני חולים שאפשר שיתרפאו בדרך הטבע ממחלות שאירע להם, יש להקדים החולה ששייך שיהיה יותר משנה שהוא לא יאבד חזקת חייו שלו, מחולה אחר שלפי דעת הרופאים לא יחיה יותר משנה ולדבריהם הוא נחשב טריפה לפי הרופאים (אבל אם לפי השערת הרופאים החולה יחיה יותר משנה אבל מ"מ לא יחיה יותר משנתים אין הדין כן, כי באופן זה שניהם שווין בחשיבות כי יש להם חזקת חיים, ואמירת הרופאים שלא יוכל להיות לא מגרע החזקת חייו שלו ובאופן זה דינו כשני חולים במצב שווה שיתבאר בסמוך)]. אגמ"מ (ח"מ"ב ח"ב סי' עה אות ב)]. ומ"מ החלטה בזה צריכה מתינת גדולה ויועוץ עם מומחים.

שניהם יכולים להיות חי עולם

אם עומדים לפנינו שני חולים שיוכלו להיות חי עולם, יש ללכת ראשון למי שנקרא תחלה ולמי שקרוב לביתו יותר, ואם שווין הם צריך להקדים לפי סדר המבואר במשנה בהוריות (ג), ואם לא ידוע זה להרופא יעשה גורל. [אגמ"מ (ח"מ"ב ח"ב סי' עה אות ב)]. ועיי' לענין דיני קדימה בשו"ע הנזכרים בהוריות. [עיי' במנח"ש (תני סי' פו אות א) שכתב שחושבני שבזמננו קשה מאד להתנהג לפי זה, עיי"ב. וכן האגמ"מ (שם סי' עג אות א) גופא כתב דאף באלו קשה לעשות מנשה בלא עיון גדול. ועיי' בצ"ח (ח"מ"ב ח"ב סי' סט)]. ואם הרופא כבר התחיל לטפל בחולה אחד ובא השני אסור לרופא לעזוב את החולה הראשון כדי לטפל בשני. [עיי' באגמ"מ (שם). ובדרך זה כת' בשמ"א (יו"ד סי' רב אות ב) ובהנהג' (5) בשם הגרש"א זצ"ל. ודעת הגרש"א זצ"ל (קובץ תשובות ח"ג סי' קס) שיש בזה משום העוסק במצוה פטור מן המצוה.] ומ"מ החלטה בזה צריכה מתינת גדולה ויועוץ עם מומחים.

אדם ועובר

אם חיי אדם וחיי עובר בסכנה, וא"א לטפל מיד בשניהם, יש להקדים האדם לפני העובר. [כ' אין לו חזקת חי, ועוד שחובת הצלתו תלויה במח' כמבואר להלן. וכן מבואר בזרע אמת (ח"ב סי' ג). וכן הוא בשמ"ס (ערכין ד)].

דחיית נפש מפני נפש

לא דוחים נפש מפני נפש [אהלות (פ"ז מ"ו)], ואפילו טרפה מפני בריא. [הגרש"א זצ"ל (נשמי"א רב סס"ק א)]. ועל כן אסור להשתי' לב וכדומה מאדם טרפה וכי"ש. ואם גוסס כדי להציל חייו של חברו שהוא אג"מ. [אגמ"מ (יו"ד סי' קעז), צ"ח (ח"י סי' כה כ"ה) ומנח"י (ח"ה סי' ז) (ט) והגרש"א זצ"ל (נשמי"א סי' רנ"ג סס"ק א)].

הזמן בחול – הנהגת אנשי הצלה ובדומה

לפעמים שיקול צדדים אלו עלולים במצבים מסוימים לסכן חיי אדם, כגון אירוע חמור שהזמן בחול מאוד וכדו', וע"כ על אנשי הצלה והמסייעים לפעול לפי ההוראות המקובלות ע"מ למנוע אסון, לפי המקום והזמן.

הצלה בשבת ויו"ט

במקום חילול שבת

מצוה על כל ישראל להציל חבריו במקום פקוח נפש, אפילו שהדבר כרוך באיסור תורה כחילול שבת, דכתב "וחי בהם" ו"לא תעמוד על דם רעך". [תשבי"ץ (ח"ג סי' לז ד"ה וגם הראב"ד) ומ"ב (סי' שכח ס"ק ד וסי"ק ו). ועיי' בחת"ס (א"ח"ח סס"י פב) ובמהרי"ח (שבת ד. על תוס' ד"ה וכן) דאין זה בכלל חטא בשביל שיזכה חבריך אלא זה גופא של המצוה]. ועל כן חולה שיש בו סכנה מצוה לחלל עליו שבת, והזריו, הרי זה משובח. [יומא (פד): ושו"ע (סי' שכח ס"ג)]. ואפילו אם מתקן עמו דבר אחר כגון שפירש מצודה החלטה תיגוק שנפל לנהר וצד עמו דגים, וכן כל כיוצא בזה, הרי זה משובח. [שו"ע (שם סי' יג)].

חיי שעה

מחללים שבת אף עבור הצלת חיי שעה. [שו"ע (סי' שכח ס"ג ד)]. וכן עבור גוסס אם אפשר להאריך אף רגעים מחייו. [ביאור הלכה (שם ד"ה אלא לפי)].

חרש, שוטה וקטן

חובה לחלל שבת עבור חרש, שוטה וקטן. [ביאור הלכה (סי' שכח ס"ג ד) ד"ה אלא לפי שעה]], ואף על חיי שעה שלהם. [שם].

עבדים

ישראל שנדרש לחלל שבת בשביל חולה נכרי שיש בו סכנה, אם הדבר נוגע לחילול שבת מה"ת, טוב יעשה אם יקבש מבעוד יום הוראות מפורטות מחכם הבקי בהלכות שבת. [עיי' במ"ב (סי' של ס"ק ח) שמחללין עליהם, עיי"ש טעמו. וכן פסק הגרש"א זצ"ל (שש"כ פ"מ הנהג' מז), עיי"ש. וכן הוא באגמ"מ (א"ח"ח ח"ד סי' עט)].

מומר

ישראל בעל עבירות לתיאבון, כל זמן שאסור לחלל שבת, מחללין עליו שבת כדי להצילו, אבל אם הוא להקעים אסור לחלל שבת עבורו. [מ"ב (סי' שכח ס"ק ט ועיי' סי' שפה ס"ק ד). ועיי' במנח"י (ח"א"י סי' ג אות ד) וח"י סי' כ אות ז]. אולם מחללי שבת של זמננו אינם בכלל זה ומחללים עבורם. [חזו"א (יו"ד סי' ס"ב ס"ק כח), שבת הלוי (ח"א"י סי' קא אות ד) והגרני"ק שליט"א (חוט שני שבת ח"ב עמ' רפח-רפט)]. והארכנו בזה בשמעתא עמיקתא בגליון ה'.

להחמיר על עצמו שלא לחלל שבת

אסור להחמיר על עצמו במקום פקוח נפש על מנת להמנע מלחלל שבת, ואדרבה נמצא עובר על "וחי בהם". [עיי' בעונת יו"ט (סי' מא), במהרי"ם שיק (א"ח"ח סי' רס ד"ה ואיתא בא"ח"ח) ובמהרי"ם אסאד (א"ח"ח סי' קס ד"ה ע"ה השאלה על החולה). ועיי' עוד בצ"ח (ח"י"ב סי' מג בשול"י המכתב) ובשמעתא עמיקתא גליון פ"ח]. ועל כן אם החולה מתיירא שיעלו שבת כופין אותו ומדברים על לבו שהוא סידרות של שוטה. [מ"ב (סי' ק). ובדרך זה כתב במ"ב (סי' תרי"ח סי' ק) לענין צוסי יהו"כ. ומ"מ דעת החזו"א (נס להתנוסס להגר"י זילברשטיין סי' י תשובות וכתבים סי' מח) שבמקום שהסכנה אינה קרובה ואינה ברורה לגמרי, אע"פ שגורים היתר לרבים מ"מ לפעמים היחיד רשאי להחמיר על עצמו ולבטוח בהקב"ה שלא יקרה אסון, ומ"מ אינו רשאי להחמיר ולמנוע מלהודיע לאחרים שיחללו מחמת זה].

חובה ללמד הלכות אלו

חובה ללמד את הרבים הלכות אלו כדי שידעו ולא יצטרכו לשאול את החכם בשעת סכנה. [מ"ב (סי' ו)].

מתחפר לשאול כדי שלא לחלל שבת

המתחפר וירא לחלל שבת לצורך חולה שיש בו סכנה כי אם ע"י מורה הוראה, הרי הוא שופך דמים, שבעוד שהוא הולך לשאול יחלש החולה יותר ויוכל להסתכן. [שו"ע (סי' שכח ס"ג ב) ומ"ב (סי' ק)]. ובדבר שאינו בחול וע"י שישאל יתכן שיתברר לו שאין זה מצב של פקו"מ, אם הדבר בידו צריך לברר אם אכן מדובר בפקו"מ. [פשוטו. וכ"כ בארחת שבת (פ"כ אות ט)].

איזו סכנה דוחה שבת

ספק סכנה

במקום פקוח נפש לא הולכים אחר הרוב [יומא (פד): ושו"ע (סי' שכח ס"ג ב)], ועל כן אף ספק סכנה דוחה [שו"ע (סי' שכח ס"ג ב - א)], ואפילו בכמה ספקות הדין כן. [עיי' בשבות יעקב (ח"א סי' יג), בערה"ש (סי' של אות ה) ובשש"כ (פ"לב הנהג' ב)]. ואף כאמור מאלף עלול למות חובב ספק סכנה בלא עליו שבת ולדחות שבת אסורים בשבתורה. [מגיד משנה (שבת פ"ב ה"ח) ח"ב במ"א (סי' של ס"ק א) ובמ"ב (סי' ק). אלא דע"י בברכות (ל): שאמרו שאפי' נחש כרוך על עקבו לא יפסיק תפלתו, וכן פסק בשו"ע (סי' קד ס"ג א), ופירש הרמב"ם (שם) שדוקא נחש שרוב פעמים אינו נושך אבל עקרב פוסק. וצ"ע שהרי לא הולכים בפסוקי אחר הרוב, ובקובץ שיעורים (פסחים אות לב) יישב דכיון שרובן אין ממתין נחשב כלא שכיח הדיקא ומיילא יש ללמוד דשלוה מצוה אינן ניווקין. וכן נקט הגרש"א זצ"ל (שש"כ פ"לב הנהג' ד, ועיי' ד"ה הנהג' פ"ח הנהג' ה). ועיי' עוד ברש"ש (שם), במחזה בארעם (יו"ד ח"ב סי' יט ד"ה באמת) ובבנין ציון (סי' קלו ד"ה הנהג' כל), ועיי' עוד בשמעתא עמיקתא גליון קצ"א].

ספק אם חברו נמצא בסכנה

ספק פקו"מ דוחה שבת אף אם יש ספק אם אדם בכלל סכנה, כגון ספק אולי הוא תחת המפולת אולי אינו שם. [עיי' בשו"ע (סי' שכח ס"ג ה וסי' שכח ס"ג א) שפסק שמי שנפלה עליו מפולת, ספק חי ספק מת, ספק הוא שם ספק אינו שם, מפקחין עליו אע"פ שיש בו כמה ספקות, עיי"כ]. ומ"מ צריך שיהיה ספק פקו"מ לפנינו (שהיה שם בעת המפולת ואינו ידוע אם הספיק לצאת מתוך ההפכה, ואפילו לא ראינו אותו ממש מתחלה רק בבית זה מצוין בני אדם בעת הזאת גם מחללין ומפקחין את המפולת). [מ"ב (סי' שכח ס"ק ט)].

חשש סכנה רחוקה

ספק שאינו קיים בהווה, אינו בכלל ספק פקו"מ [נוב"י (יו"ד תני סס"י ר)], כלומר דברים עתידים שבהווה אין להם כל זכר מחמת שאינם מצויים, אינם בכלל ספק פקו"מ [ומ"מ אין הדבר תלוי בין אם הסכנה לפנינו ממש או לא]. [חזו"א (אהלות סי' כב ס"ק לב). ועיי' ברע"א (ק' סי' ס ד"ה ורע"ז) שכל שעל צד הריחוק והסתעפות המקרים יש משום סכנה, אינו בגדר ספק סכנה. ועיי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון שכ"ט].

הדר סכנה לניאדם

כל צורך רוב בני אדם לברוח מאותו ענין מחמת חשש סכנה שבו, הרי זה בכלל ספק פקוח נפש. [מנח"ש (תני סי' לו אות ב ד"ה ורע"ז). ועיי' בשמעתא עמיקתא גליון ק"י]. ומ"מ מצב שיש בו חשש סכנה אלא שע"פ הדין מותר להכנס אליו ואין בו משום "ונשמרתם" (כמבואר לעיל), פעמים שמצב זה עדיין דוחה את השבת. [דהנה לא מצוינו שבני"א מחויבים ללכת להתרפאות ממומחה גדול אף כלאפשר לו, כשיש לו רופא אחר המוכן לרפאותו, ומאידך לענין שבת מבואר בפוסקים (עיי' להלן ובשמעתא עמיקתא גליון קצ"ב). שמונת לחלל עבור הבאת רופא מומחה יותר. והיינו טעמא דכיון שהשבת דחית מפני פקי' הותר לחלל עבורה אפי"ה בגד רחוק, ונדולה מזו כתב במגיד משנה (שבת פ"ב ה"ח) חובב בשו"ע (סי' שכח ס"ג ד) דכל שרגילים לעשות לחולה שיש בו סכנה בחול אע"פ שאין במניעת הדבר משום סכנה עבדין כיון שהחולי יש בו סכנה. וכעין חילוק זה מבואר בתוס' נדה (מד. ד"ה איהו), עיי"ש. וכן שמענו מחשובי המורים שליט"א].

חושש לעצמו

החושש לסכנה לעצמו בכל מיני מצבים שיש בהם צד סכנה אף אם אין דרך העולם לחשוש עליהם, לפעמים הם בכלל סכנה כלפי עצמו ורשאי לחלל שבת להנצל ממנה. והכל לפי הענין. [עיי' בשו"ת צפת פענח (ח"א"י סי' לט) שכתב שאדם שמדמה בעצמו בעת המהומה מפני גייס של נכרים ולחטים שע"י יחיה לו סכנה, מותר לו לעבור על איסורי שבת ולברוח אע"פ שאין בזה סכנה ממש אלא שמתירא הוא מסכנה, אבל לאחרים אסור לחלל שבת עבורו. ועיי' במאירי (שבת קט"ז) על דהא אמרו דאסור לישון יחיד. ובדרך זה מצוינו באגמ"מ (ח"א"י סי' קכז ד"ה ומש"כ המ"א)]. ועיי' בשמעתא עמיקתא גליון קצ"א].

בשחרורא כללית שלא לחלל עוללה לגרוב פקי"נ (הנהגה בבתי הוליום ובדו')

אף במקום שלכל יחיד כשלעצמו אין סכנה, אלא שעל ידי הוראה כללית שלא לחלל שבת, עוללה להיגרם סכנה, מורין לחלל אף ליחידים (כשהשעה צריכה לכך). ודבר זה מצוי בבית חולים וכדו' שיש רבנים חולים ופעמים שהוראה לאיסור וכדו' יכולה לגרוב סכנה. [כן מבואר במהרי"ל דיסקין (קו"א סי' ס). ועיי' בשו"ת מנחת אשר (ח"א"י סי' כז) שהוכיח סברא זו מעוד מקומות. ואף היחיד שביחס אליו בפניו אין חשש כי"כ, מ"מ רשאי לחלל. וכמו שצוינו בשו"ע (סי' שכח ס"ג יב) דששמחלין שבת על חולה שיש בו סכנה, משתדלין שלא לעשות ע"י עבדים וקטנים. ופירש המ"ב (סי' ק) משום דזימנין דליתנייהו ואח"כ ג"כ לאחזריז בתרייהו ומתוך כך יבוא לידו סכנה. מבואר שאע"פ שאין עתה משום פקו"מ בעשיית המלאכה ע"י עבדים מ"מ כיון דאפשר שישוב ע"י זה חשש פקו"מ בפעמים אחרות מחללים השבת. ואע"פ שמבואר לעיל שסכנה שאינה לפנינו לא מחללין עליה השבת, יש לחלק דשאין הצלת נפשות בשבת שמצויה ביותר חשיבא כעומדת לפנינו. ועיי' בשמעתא עמיקתא גליון קצ"א].

חולה שיש בו סכנה

חולה שלפי דעת הרופא נשקפת לו סכנה לחייו או אפילו רק חשש סכנה, מחללין עליו השבת. [שו"ע (סי' שכח ס"ג ה)]. ויבואר להלן.

מצבים של סכנה שמחללים עליהם

אסונות ומפניות

שיטפון או כל מקרה אסון או פיגוע אחר, וכן חוטי חשמל גלויים וקיים חשש שאדם יגע בהם ויטכן את חייו, מחללין עליו את השבת אם אולי ניתן להציל חיי אדם. [שש"כ (פ"ב אות טז)].

שריפה

מותר לכבות שריפה שיש בה חשש סכנה [רמ"א (סי' של ס"ג כו)], והיינו שיתכן שיש שם משיהו. [מ"ב (שם סי' ק) ע"ג וסי' שכח ס"ק א]]. ובזמננו שהבנינים צפופים וסמוכים אחד ליד השני חובה לכבותה אפילו אחר שפינו אותו הבנין מדייריו כי עדיין יש סכנה לדיירים של הבנינים הסמוכים. [הגרני"ק שליט"א (חוט שני ח"ב פ"ח אות א)].

שעת חירום

שעת חירום מבחינה ביטחונית יש שדינה כסכנה. והכל לפי הענין. [שש"כ (פ"ב אות י)].

נשמעה אזהרה – כניסה למרחב מוגן

אם שמעתא ר"ל אזהרה (מחמת תקיפת טילים וכדו'), אם לצורך ההגעה למקום מוגן הדבר כרוך בחילול שבת וא"א לעשותו בשנינו, מותר לחלל שבת למנוע סכנה (דהרי דרך של רוב בני"א לברוח מזה כבורח ממני הסכנה וע"כ חשיב כספק פקוח נפש). ומ"מ הכל לפי המקום והזמן. [חזו"א (חובב בנס להתנוסס להגר"י זילברשטיין סי' י בתשובות וכתבים סי' מח) והגר"י זילברשטיין שליט"א (נס להתנוסס שם). ועיי' לעיל בגדרי סכנה המתירה חילול שבת. ועיי' עוד מש"כ בשמעתא עמיקתא בגליון קצ"א].

גנב הפורץ לדירה בשבת

הרואה גנב הפורץ לדירה בשבת, מכיון שיש חשש שיתקוף את הנמצאים בה, אם אינו יכול להבריחו ללא חשש סכנה, יש להזעיק מיד משטרה. אף אם נראה שהדיירים אינם נמצאים בה (כגון שהדירה חשוכה וכדו') יש לעשות כן, כי יש לחוש שבאמת יש אנשים שם או שהם עלולים להגיע. [שש"כ (פמ"א אות כד)]. ועיי' בפתיח חושן (ח"ו פ"ב סוף הגה מט ופ"ד הגה יח) שגם בגב ישראל מותר למסור למשטרה, עיי"ש].

פורץ לזירה ריקה

אם ידוע לו בבירור שהזירה ריקה ואין אף אחד אמור להגיע לשם, אם יש לחוש שהפורץ ילך לפרוץ בבית אחר יש להזעיק משטרה. ואם ברור הדבר שאין חשש כזה, אין היתר להזעיק משטרה בשבת (כיוון שמגיע על עסקי ממון ולא על עסקי נפשיות). [ש"ש"כ (שם)]. ויעייין בספרו שלד"י ס"ט כו שלא מחליץ שבת עבור הפלת רכוש. אלא שלפעמים יש לחוש שאם ידעו מזה, ירבו הגנבים ויהיה מחמת זה חשש סכנה, ועל כן באופנים אלו יש להזעיק משטרה, ובזה הדבר צריך להתערב חכם לפי המקום והזמן. [והרארכנו בזה בס"ד בשמעתא עמיקתא גליון רמ"ו].

נעדר כשבת

אדם שנעדר ויש לחוש שהוא בסכנה או שעלול להסתכן, יש לחלל עליו את השבת ע"מ לאתרו. ויש לחפשו בכל מקום שעלול להיות שם או שיתכן שימצאו שם מידע לאתרו, וכמו כן יש לחפשו אף במקומות שאם נמצא שם אין לחוש לסכנה. [הגרש"א זצ"ל (קובץ אסיא ח"ט עמ' 196)]. והרארכנו בזה בס"ד בשמעתא עמיקתא גליון שכי"א].

הולה במחלת נפילה (אפילציה)

חולה במחלת נפילה (אפילציה) ואינו מטופל בתרופות, נחשב למסוכן, מטעם דיכול ליפול לבור וליהרג. ועיי' במקום שיש חשש מחללין שבת עבורו. [חת"ס (סי' שלט) הובא בבתי"ש (יו"ד סי' שבע ס"ח) והגר"ש"א זצ"ל (חשו"ק חמד יומא ע. ל)].

חולה נפש

חולה במחלת נפש אפילו שהוא מוחזק שלא יהרוג את עצמו או את אחרים, בכל זאת מסוכן הוא, כי אין לו חוש ודעת לשמור על חייו ועל בריאותו. ועיי' במקום שיש חשש מחללין שבת עבורו. [אג"מ (ה"א ע"ה סי' טו) ועיי' ח"י"ג סי' כג) והגר"ש"א זצ"ל (חשו"ק חמד יומא ע. ל)].

מאבד עצמו לדעת

חובה להציל אף מאבד עצמו לדעת. [ברכ"י (א"ח"י סי' שאי אות ו), אג"מ (יו"ד ח"י"ג סי' צ), הגר"ש"א זצ"ל (חשו"ק חמד סנהדרין ע. ג)]. ועיי' בחכמת שלמה (רס"י שכט) שמי שפסע והכניס עצמו במצב של פקוי"ג אסור לחלל עליו השבת, אולם האג"מ (א"ח"י סי' קכו ויו"ד ח"י"ב סי' קעד ע"ב) והמנח"ש (ח"א סי' ז) דחו דבריו].

קטן שנעל בתוך הדיר

קטן שנעל בתוך חדר או נפל לבור וכדומה, ואין אפשרות להוציאו משם בדרך היתר, מותר לעשות כל הנצרך להוציאו אף אם הדבר כרוך באיסור תורה. כיון שיש בזה חשש סכנה שיתסתכן מחמת הפחד, ואין לסמוך על הרגעות מבחוץ על ידי רעשים וכדומה, אלא מחללין עליו שבת מיד. [מ"א (סי' שכט ס"ח) ומ"ב (סי' לח)]. ועיי' במור קבוצה (שם) דסתם קטן לענין זה הוא עד ג' גול, ו' ואם יש לחוש שיעבר, אף אם גדול מזה מחללין עליו. וכן פסק בש"כ הלוי (ח"ח סי' ע"ח)].

חולה

חולה שיש בו חשש סכנה מחללים עליו שבת כני"ל. ולצורך חולה שאב"ס או סנתת אבר יבואו בס"ד להלך.

מלטול אביזרי שמירה לצורך הירום

נשיאת אקדה לצורך שמירה

רובה או אקדה דינם ככלי שמלאכתו להיות, כי הם עומדים בעיקר להטלת אימה ופחד. [הגר"ש"א זצ"ל (מאור השבת ח"א ע"ה תבא אות ה)]. וכן נקט הדברי יציב (א"ח"י סי' קמח סוף אות ג) הדין בזה [הנחש"א ע"ה הנשק אינו אלא כדי להלחיץ אימה, ואדברה אסור לפעול בהם. אא"כ נושאים אותו כדי לפעול בו ברוב הצורך, הוי כלי שמלאכתו לאיסור גרידא. וי"א שדינו ככלי שמלאכתו לאיסור [הגר"ש"א זצ"ל (שלמי יהודה פ"ד אות טו והגה נה)], ומ"מ כששתמש בו לשמירה כצורך גופו הוא ושרי לטלטלו. [דברי יציב (שם) ועיי' הגר"י (סי' שח אות יט) שכת' דמותר לטלטל לצורך גופו, דהיינו כגון לשמור מן המזיקין. וכ"כ במ"ב (שם ס"ק כד)]. וכן הביאו בארחות שבת (פ"ט אות ב) ופ"י אות ב' והגה פ"ו].

יצאה בכל במקום שאין עירוב

היוצא בכלי זיין מרה"י לרה"י חייב תטאת (אא"כ מוציאו משום חשש סכנה). [בשו"ע (סי' שא ס"ג)]. וי"א שכל זה לסתם בני"א אבל לבעלי מלחמה הם בכלל מלבוש (אלא דלא ישאנו בידיו). [ערוה"ש (אות טא)]. אולם בקובץ תשובות (ח"י סי' טא) דחה דבריו. ועיי' דברי יציב (שם אותיות ז ו, ח), בהלכות יעקב (א"ח"י סי' צו), באו נדברו (ח"א סי' ע), ובמ"מ בס"ד בשמעתא עמיקתא גליון ר"ז]. ומ"מ במקום שצריך לטלטל אקדה וכדומה לשמור עצמו או אחרים מסכנה, מותר לטלטל בכל אופן כי פקוי"ג דוחה שבת אף במלאכה דא"י.

גז מרמעי גז גז לפלץ לצורך הגנה

גז מרמעי, גז גלפול ודומיהם, הינם כלי שמלאכתו לאיסור, ואין לטלטלם אלא לצורך גופם כגון שמירה, או לצורך מקומם. [עיי' מ"ש"כ לעיל לענין אקדה ולהלך לענין טלטול פלאפון, והרארכנו בזה בשמעתא עמיקתא גליון רמ"ו]. ובמקום שיש חשש סכנה, עיי' בסמוך.

מלטול פלאפון או שאר מוקצה

במקום חשש פקוח נפש (אפי' באופן שעדיין אינו מתיר לחלל השבת ממש), מותר לקחת עמו דבר מוקצה שיש בו תועלת לשמירה כגון פלאפון ליתר שמירה. אלא שיש ליתנו בכיס התלוי בבגד מערב שבת. [עיי' ברמ"א (סי' ש"ע) ומ"ב (סי' ק)]. וכ"ז אם יש עירוב, אבל במקום שאין עירוב אין להקל אלא לשמור שיש חשש פקוי"ג המתיר חילול שבת. ומ"מ אם אפשר יש לעשות זאת בצננה משום שבת השבת. [וכן הורו מחשובי ההבנים שליט"א באר"י בשבת תשע"ה]. והרארכנו בזה בס"ד בגליון ר"א]. וכל זה בודת הצורך כני"ל, והדבר תלוי במקום ובזמן ועיי' יש לשאול שאלות חכם.

מכשיר קשר

רשאים חברי הצלה וכדומה העוסקים בהצלת נפשות לשאת עמם מכשירי קשר גם במקום שאין עירוב כדי שיוכלו לקבל הקריאה וליוודו אם זה קרוב במקום מגוריו. [אג"מ (ח"ד סי' פ"א)].

חולים שיש בהם פכנה

(מידע כללי בלבד)

חולה שיש בו סכנה

חולה שלפי דעת הרופא נשפת סכנה לחייו, או אפילו רק חשש סכנה, מחללין עליו השבת. [שו"ע (סי' שכט ס"ג)]. וה"ה השש"י (פ"ב הגה כב) עיי' הר"ן (יומא ד: ברי"ף סד"ה ואין עושיק) שאין הבדל בין אם הקובע שיש סכנה הוא איש או אשה. [וכן אם החולה לפי הרגשותיו נשפת לו סכנה לחייו מחמת מחלתו, הרי הוא בגדר חולה שיש בו סכנה ומחללין עליו שבת, אפילו אם דעת הרופא אינה זהה עם זו של החולה. [שו"ע (סי' שכט ס"ג) וסעי' ז) ושש"כ (פ"ב אות ט)]. ועיי' בשמעתא עמיקתא גליון נ' ושמעתא עמיקתא גליון ס'].

חום גבוה

מחללים שבת מחמת חום גבוה. [שו"ע (סי' שכט ס"ג)]. יש אומרים שהכוונה בזה בחולה שיש לו חום בדרגה של כמעט שלשים ותשע מעלות צלזיוס (38.9). ללא סיבה ידועה, נחשב חולה שיש בו סכנה, ומותר לחלל עליו שבת, עד שיבוא רופא ויקבע את מצבו. ואם החולה חושש, יש לחלל שבת גם בקרוב שלששים ושמונה מעלות צלזיוס (38.3). [אג"מ (ח"א קט)]. והאור לציון (ח"ב פ"א אות ג) כתב שחום בשלושים ותשע מעלות צלזיוס (39) נחשב סכנה. [וי"א אומרים שמאבירים מעלות צלזיוס או יותר (40) נחשב סכנה. [ש"ש"כ (פ"ב אות ט)]. ועיי' בשמעתא עמיקתא גליון ס'].

ולמעשה כל מקרה נדון לגופו, שהרי פעמים חום גבוה בדרגה של ארבעים מעלות צלזיוס אינו בגדר סכנה כגון במי שאובחנה אצלו מחלת השפעת. ומאיךד חום בשיעור שלשים ושמונה מעלות יכול להיות מסוכן למי שיש לו דלקת קרום המוח או דלקת ריאות. [ארחות שבת (פ"כ אות ד) עיי' הרופאים]. ועל כן כל חום גבוה עם הרגשה רעה לא נקבעה סיבת החום מחללין עליו שבת. [הגר"ש"א זצ"ל (שש"כ פ"ב הגה ל)].

חום אצל תינוקות וזקנים

חום אפילו לא גבוה אצל תינוקות וזקנים, וכן הוא נובע ממחלה בריאות או באבר פנימי אחר ואנשים רגילים לחשוש בכגון זו קצת לסכנה, יש לחוש משום פקוי"ג. [עיי' בחזו"א (א"ח"י סי' י"ג) וס"ק ד) שתינוקות חום כלשהו בכלל ספק סכנה. וכ"כ האג"מ (א"ח"י סי' סי' קט)]. וכך הוא בבש"כ (שאם אות י"א א"ק א) אך לענין זקנים. ועיי' בצ"ח"י (ח"ח סי' טו פ"ז אות ג)].

כאב ונטימ דם פנימי

כאב בפנימי חזק שביטוי"ה אינה ידועה, והוא מעורר חשש למחלה רצינית, כגן פצע שבפנים הגוף, דהיינו מן השניניים ולפנים, שטף דם פנימי, חשוב סכנה. [שש"כ (פ"ב אות י"א א"ק א)].

שטף דם

שטף דם עורקי או ורידי (להבדיל מדליפה ורידית איטית שנפסקת לאחר לחץ של כמה דקות במקום הפצע), חשוב סכנה. [שש"כ (שם א"ק ד)].

שבריים

שבר פתוח או שבר עם תזוזה של קצות שברי העצם בעצמות הארוכות, ואפילו חשש לכה, וכ"ש שבר בגולגולת או בעמוד השדרה או כל שבר אחר בפנים בגוף, חשוב סכנה. [שש"כ (שם א"ק ה)]. ועיי' עוד בזה להלך בדיני סנתת אבר.

פצע או חתך עמוק

פצע עמוק או חתך עמוק שנגרם ע"י סכין או כלי ברזל אחר, מכה חזקה מברזל או מחפץ כבד כגון אבן, חתך שעלול להזדהס, פצע שזוהם ע"י אדמה או ע"י כל דבר אחר המזוהם, וכל מכה אשר יכולה להביא לדי סכנה אם לא יטפלו בה כראוי, חשוב סכנה. [שו"ע (שם ס"ג) ז], ביאור הלכה (שם) בשם תבא"ש, ערוה"ש (אות כו) ושש"כ (שם א"ק ו)]. ואם לפי דעת הרופא מחמת הפצע זקוק רק לזריקת חיסון נגד טטנוס, אם הזמן קרוב למוצ"ש, יחכה ולא יחלל את השבת, אבל אם לדעת הרופא, אין לחכות עד מוצאי היום, אסור להשהות את מתן הזריקה אפי' אם צריך לנסוע לשם קבלתה. [שש"כ (פ"ה אות מא ופ"ב הגה מב)].

מכה על גב היד או על הגב הרגל

מכה על גב היד או על גב הרגל, כשיש חשש לפגיעה בכלי הדם, בכלל חשש פקוי"ג. [עיי' בשו"ע (סי' שכט ס"ג) ו' דמכה ע"י היד או ע"י הרגל בכלל סכנה הם. אלא שדעת הרופאים שאין בזה סכנה, עיי' בשמ"א (סי' שכט ס"ק כ אות 6). ובשש"כ (שם א"ק ז) כתב דצ"ל שנטנו הטבעים ועיי' אם רופא מומחה אומר על מכה שכזו שאין בה סכנה אין בזה משום פקוי"ג].

מכת חום או שמש

מכת חום או מכת שמש, או כוויות חמורות שנגרמו מן השמש, או ממים רותחים או מאש, וכן כוויה מחומר כימי, וגם כוויה אצל תינוקות וזקנים, ואף אצל כל אדם במקומות רגשיים בגוף כמו בפנים, בכף היד או בפרקים, בכלל חשש פקוי"ג. [שש"כ (שם א"ק א)].

נשיכת או קיצצת בעלי חיים

נשיכת כלב, נחש, עקרב, וכן נשיכת בעלי חיים אחרים, כגון סוס וחמור, שקיים חשש שהיא מסוכנת, בכלל חשש פקוי"ג. [שו"ע (סי' שכט ס"ג) וס"י שטו ס"ג), מ"ב (סי' קמ"ד) ושש"כ (שם א"ק א)]. וכן עקיצה של צירעה או של דבורה וכיו"ב אצל אדם הסובל מרגישות לסוג עקיצה זו. [שש"כ (שם א"ק יא) ופ"ה אות לט]].

הרעלה / בליעת גוף זר

מצב של הרעלה (כגון עיי' שתיית נפט וכיוצא בזה) יש בו חשש פקוי"ג, וכן בליעת מחט ובלעית כל גוף חד אחר. [שש"כ (שם א"ק י"ג)].

איבוד הכרה

איבוד הכרה, הלא או חשש להלם, כגון בשל נפילת משא כבד על אדם או מפאת כאב חזק ביותר, או בשל אסון כבד או פיגוע, או מחמת מכת חשמל, בכלל סכנה. [שש"כ (שם א"ק י"ד)].

קוצר נשימה

קוצר נשימה פתאומי, וכן אובדן ראייה פתאומי או שיתוק פתאומי, בכלל חשש פקוי"ג. [שש"כ (שם א"ק טו)].

אירוע מוחי או התקף לב

אירוע מוחי או התקף לב אפילו קטן ביותר ואפילו לזמן קצר, וכן כאבים או מיחושים בחזה היכולים להיות סימנים להתקף לב, בכלל סכנה. [שש"כ (שם א"ק י"ז)].

חום נמוך

חום נמוך בצורה קיצונית מהרגיל אצל אדם לפי טבע גופו, בכלל סכנה. [שש"כ (שם א"ק י"ז)].

הולי עיניים

החושש בעיניו או בעינו ויש בו ציר או שהיו שתותות ממנו דמעות מחמת הכאב, או שהיה שותת דם, או שהיה בו רירא ותחלת חולי, וכל זה באמצע המחלה, אבל בסוף חולי שכבר תש מלחלתו אין סכנה כשמוטפל בתרופות, וכ"ש כשרוצה לעשות רפואה כדי להגביר אור עיניו שבדואי אין מחללין משום זה. [שו"ע (שם סעי' ט) ומ"ב (סי' ק"ד)]. ואף על גב שמשום סכנת אבר אין מחללין עיי' איסור תורה, דין העין שונה משאר אברים כי "שורייקי דעינא בליבא תליא" ויש משום סכנת נפש. [מ"ב (סי' ק"ב) עיי' הגמ"ו]. ועל כן מחללים שבת מחמת דלקת עיניים חזקה. [הגר"ק שליט"א (חוט שני פ"ב אות טו)]. אבל מחמת עיניים שנוטפות דמעות מחמת אלרגיה לא מחללין שבת. [ש"ש הלוי (ח"ח סי' ט)].

ככנת עירורין שלא מחמת חולי (הפרדה או קרע של רשתית העין)

ככנת אסור לחלל שבת להציל מסכנת עורורין כשאין בה מחלה אחרת בעינים כלל. [ש"ש"כ (סי' ע"ג) וע"ה אות י"א]. וי"א שמתור (אף כשאין מחלה אחרת). [חכמת שלמה (סי' שכט על סעי' מו), עיי"ש טעמן. וכן דעת הרופאים זצ"ל (שולחן שלמה סי' שכט על סעי' ט הגה לח)], וטעמו כי לא אמרינן שהשתנו הטבעים אפי"ש שלדעת הרופאים אין סכנה, ועוד שיש לצרף דעת ר"ת דמחללין שבת במקום סנתת אבר. ודעת הצ"ח"א (ח"ח סי' טו פ"ג וחי"ד סי' פ"ט, ח"י"ט סי' כ"ט וחי"ב סי' כ"ג) להתיר כשהסכנה היא בשתי עיניו]. וי"א שעל פי דין מחללין שבת אף באופן זה, מ"מ כיון שהיהם כל הרופאים אומרים שאין במקרה זה שום סכנה מוכרחים לומר שהשתנו הטבעים ואין לחלל שבת. [הגר"ש"א זצ"ל (שמ"א סי' שכט אות כז)]. ונראה שמשפט סומכים להקל. [כנעל"י כ"י"ל דהוי ספק נפשות ולקולא. וכן שמענו מחשובי המורים שליט"א]. ואף לחולקים, עיי' עכו"ם ודאי מותר, וכן אם הישראל עושה מלאכה מה"ת בשנינו או מלאכות דרבנן בלבד. [כ"ע כ"פ יש כאן סכנת אבר ומחללין באופן זה את השבת כמבואר להלך].

וילדת

עיי' בזה בהלכות פקוי"ג ולידה בשבת חלק שני.

סכנת אבר

עיי' בזה להלך בדיני סכנת אבר וחולה שאין בו סכנה.

מחלה שמקובל מחז"ל שהיא מסוכנת

מחלה שמקובל ביד חז"ל שסכנה היא אפילו אם הרופא והחולה אומרים שאי"צ לחילול מחללין עליה כי אנו תולים שאין בקיאין בזה. [מ"ב (סי' שכט ס"ק ח)]. וכל זמן שלא ידוע שהשתנה טבע בני אדם במחלה זו ממה שהיה בזמן חז"ל חוששים משום סכנה. [הגר"ק שליט"א (חוט שני פ"ב אות ט)]. ובדרך זה מבואר בדברי הגר"ש"א זצ"ל (שמ"א סי' שכט אות ו). וי"א שלפעמים אין ח"ח"ש פסי"ט אות ט). וברך זה מבואר בדברי הגר"ש"א זצ"ל (שמ"א סי' שכט אות ו). וי"א (שולחן שלמה סי' שכט על סעי' ט הגה לח)]. ועיי' בכ"ז ברמב"ם (שבת פ"ב הי"ג) ובמגיד משנה (שם), בחזו"א (נשים סי' כו ס"ק א), בפמ"ג (סי' שכט מ"ז ס"ק ב), בפמ"ב (סי' כ), במנחת שבת (סי' צב ס"ק לב), בשד"ח (מע"ט כלל ה), בצ"ח"א (ח"ח סי' טו פ"ג) ובשמירת הגוף והנפש (ח"א מבוא ספ"ו)].

מחלה שמקובל מחז"ל שאינה מסוכנת

מחלה שעיי"ח חז"ל אין בה סכנה ולדעת הרופאים בזמננו יש בה סכנה כיון שענינו רואות שהשתנו הטבעים יש לחשוש בזה משום סכנה. [כ"ה"ה (שם אות מה) עיי"ש בשמ"א רא"ש].

חולי מוסוכן שיש לו תרופה

חולי העלול לסכן חיי האדם, אף שיש לה תרופות ולכן אין בני אדם מוסדגים ממנו, דינו כחולי שיש בו סכנה. [נראה שט"ו. וכן פסק הגר"ש"א זצ"ל (ארחות שבת פ"כ אות כא)].

הזעקת הרופא או אנשי הצלה

מותר להזעיק רופא או אנשי הצלה אף עיי' מלאכה, ומותר לטלפן או לנסוע אליו במכונית כדי לקרוא לו אל החולה שיש בו סכנה או לבקש ממנו הוראות טיפול. ומותר לעשות כן אפילו כאשר אין בטוח שהרופא נמצא באותו מקום. [ערוה"ש (סי' שכט אות י"ב) ומשנה הלכות (ח"ד סי' ט)]. ועיי' עוד בשמעתא עמיקתא גליון שכי"א].

המדבר בטלפון לצורך חולה ישיב בו סכנה אינו חייב לצמצם במילים ולשקול בכל מילה אם יש בה שורה, אלא יאמר כדרכו כל מה שנחוץ לומר בענין החולה. [שש"כ (פלי"ב אות מא)].

ניתוק השיחה

בגמר השיחה אסור לעשות כל פעולה לניתוק השיחה, כגון להחזיר את השפופרת לעריסתה או לבסיסו, וכן לא ילחץ על הלחצן המנתק את השיחה, אלא אם כן יש חשש שיצטרף לאותו קו המטופל כדי לקבל בשבת זו שיחה נוספת לצורך פיקוח נפש (ופעמים שאינה הצלה איננה מוצאין את מקום החולה ומתקשרים לטלפון שהתקשרו ממנו ע"מ לאתר המקום שבו החולה נמצא). [שש"כ (פלי"ב אותיות מב-מג)].

רופא שאינו שומר תורה ומצוות

מותר לפנות לרופא שאינו שומר שבת, גם אם יש רופא שומר שבת במקום אלא שהוא פחות מומחה, אפילו אם ידוע שהרופא שאינו שומר שבת יחלל את השבת ללא כל צורך. [הגרשו"א זצ"ל (שש"כ פלי"ב אות מה)].

קרא להצלה וחלפה הסכנה

חולה ישיב בו סכנה או יולדת שצמצמו לרופא או לתומכת לידה (כשיש משום "יתובי דעתא" על היולדת) וכדומה, ובנתיים החולה יצא מסכנה או פסקו צירי היולדת, אסור לצמצם לרופא או לעבור אפילו על איסור דרבנן כדי למנוע ממנו חילול שבת, מכיון שאותו רופא מחלל את השבת בהיתר וכונתו להצלת נפש וע"כ אין הוא עושה שום איסור. [הגרשו"א זצ"ל (נשמט אברהם סי' שלח ססי"א), השבט הלוי (ח"ח סי' קצג אות ב) והגרני"ק שליט"א (חוט שני חיד"ו על סי' שש"ב עמ' קצה סוף אות כז)]. ומ"מ אם נמצא במקום יש לבקש ממנו שיודיע לרופא או למלידת וכדומה שלא יבואו. [הגרשו"א זצ"ל (שם)]. אולם אם צמצם לרופא או לחברת הצלה הפועלים בקביעות להצלת נפשות, מותר לטלפן אליהם ולהודיע שאין צורך בהם, שלא יהיה ממשילם לעתיד לבוא. [הגרני"ק שליט"א (שם)]. ועי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון ב].

קרא להצלה בטעות

אם קרא לרופא בטעות (כגון שלחץ בטעות על לחצן מצוקה) עליו להודיע לו תיכף שהקריאה היתה בטעות ע"מ למנוע חילול שבת בחינם. [עי' בדברי הגר"י זילברשטיין שליט"א (שבת לישראל עמ' שצג) ובמש"כ בשמעתא עמיקתא גליון ב].

החברר שהחולה לא היה חי

מי שחילל שבת מפני פיקוח נפש, עשה מצוה ואינו צריך כפרה כלל. [מ"ב (סי' שלד ס"ק עח)]. ואפילו אם הוברר הדבר שכבר הצריך היה מות. [שבות יעקב (ח"ה סי' יג ד"ה ומה ששאל השואל) ע"פ השו"ע (סי' שש"ב טו)]. ועי' בחו"י (סי' רלו מובא בשער"ת סי' שלד אות ב). ודעת הגרשו"א זצ"ל (שש"כ פלי"ב מהג' ב) דכיון שאמרה התורה וחי בהם מסתבר דכל מה שעשה בשביל להציל אפילו נתברר שטעה א"צ כפרה].

ליווי החולה

חולה ישיב בו סכנה מותר ללוותו למקום קבלת טיפול דחוף כי יש חשש שיתעוררו שאלות המצריכות שיקול דעת והמלווה עשוי לעזור בזה. [עי' מקורות הלכן בזה לענין ליווי יולדת לביה"ח. ובדרך ג' כתבו האחרונים שבת (פ"כ אות כח)].

נסייעה לבית חולים מרוחק

לכתחילה יש לנסוע לבית החולים הקרוב, כאשר אין הבדל ברמה הרפואית בין בתי החולים השונים, אך אם החולה מרגיש שיתפלו בו יותר טוב בבית החולים הנמצא במקום מרוחק, או שביית החולים היותר רחוק טוב יותר מבחינה רפואית, מותר להסיעה את החולה לבית החולים הרחוק, אפילו אם ניתן להגיע לבית החולים הקרוב ברגל. [שש"כ (פ"מ אות טג פלי"ב אות לח) ואחרות שבת (פ"כ אות טז)]. ועי' עוד בזה לענין ליווי יולדת לביה"ח].

עדי פריטים לענין נהיגה בשעת סכנה

עוד הלכן בדיני יולדת.

טיפול בחולה

ספק הצלה

אף אם צריכין להביא רפואה ממקום רחוק לחולה ישיב בו סכנה וספק אם יש שם הרפואה, או יש ספק אם ימצאו שם אמצעי ההצלה, כגון בספק אם הרופא נמצא בביתו, מחללים השבת ע"מ לחפשו שם. [משנה הלכות (ח"ד סי' ג)]. וכן מבורר בשש"כ (פלי"ב אות יח ובהגה שם ובהגה קטן פ"מ אות מד). ועי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון שש"א].

ספק רפואה

ספק אם הטיפול או הרפואה מועילה, אין מחללין, כי דוקא כשהרפואה ברורה צותה עלינו התורה לחלל ולא במקום שעצם הרפואה אינה ברורה. [מ"ב (סי' שש"ב סי' א) ע"פ הרמ"א ביי"ד ססי' קני"ה]. וכן פסקו ערוה"ש (סי' שש"ב אות יב), המ"ב (סי' שש"ב סי' ה), ועיי"ש ש"ק (ו) והשבט הלוי (ח"ג סי' לו על המ"א סי' ק"א ו' ח"ח סי' סט אות ב) דלא כהפ"מ שפסק על המ"א].

ספק רפואה ע"י עכו"ם או מלאכה דרבנן

כשיש ספק אם הרפואה מועילה, מותר לחלל ע"י עכו"ם או במלאכה דרבנן. [כן מבורר במ"ב (שם סי' יב)]. וכן הוא במהרי"ל דיסקין (קו"ם אות יב), וכתב הטעם כי הוא לענין איסורא דרפואה בשבת במקום דבענין לפשריה, ודאי לא צריך שתייה הרפואה ידועה, דהא מ"מ"א אין ז' רפואה אין כאן איסור כלל].

לא ידוע אם במקרה זה התרופה תועיל

כל זה במקום שאין הרפואה ידועה כלל, אבל באופן שידוע שהיא מרפאת אלא שאין ידוע אם במקרה זה יהיה כן, ודאי מקילינן מספק. [כן מוכח מהערוה"ש הני"ל]. והדין כן אף כשהשיכוח הוא קלוש שהרפואה תועיל. [כן נראה פשוט. וכ"כ האחרות שבת (פ"כ אות ז)].

נשים בטיפולם הדרים

מותר לרופא לנסות צורות טיפול חדשות לצורך הטיפול בחולה ישיב בו סכנה, גם אם תועלתן מוטלת בספק לגבי חולה זה, ואפילו כאשר נסיונות אלה קשורים בחילול שבת באיסורי תורה, ובלבד שהניסיון יכול להועיל לרפואתו של החולה ולא לצורך מחקר וכדומה, אבל אין לבצע בדיקות דם או רישומים רפואיים קשורים למחקר בלבד. [שש"כ (פ"מ אות טז) ופ"מ אות טז].

לדעת המטפלים הדבר נחוץ

על הרופא או שאר המטפלים בחולה לעשות כל מה שבדעתם נחוץ לרפואת החולה אפילו אם לשם כך צריך לעבור איסור תורה. [בעל השש"כ (נשמ"א פתיחה לסי' שש"ב ד"ה ואמר לו)].

רפואה סגולית

י"א שאסור לחלל שבת עבור רפואה סגולית או נסית אף אם היא רפואה בדוקה. [טוב טעם ודעת (ק' סי' רלט) ושבת הלוי (ח"ה סי' נה)]. ויש מקילים בזה. [צ"צ (ליובאוויטש סי' לח), אדמת קודש (ח"ה י"ד סי' ו) הובא ברבי"כ (סי' ש"א אות ו)]. ובמיננו שהדור ירוד אין להקל בזה. [נצי"א (ח"ה סי' טו פ"ח אות ו)], כי מי הוא זה שיוכל להרחיב בנפשו עוז לומר אנכי חרואה ולפני גלו בבירור תעלויות חכמה נסתרת זאת. ועי' במנח"י (סי' י"א)].

תפלת צדיק

אסור לחלל שבת אף ע"י עכו"ם ע"מ לבקש מצדיק שיתפלל עבור חולה ישיב בו סכנה. [נבחרת בחיים (אור"ח סי' פ) והבניא המהר"ש (ח"ה סי' נכה)]. ואם החולה דורש זאת, לא יודיעו אלא עליהם לעשות כל עצה כדי שיאמין שהודיעו, ואם א"א יש לעשות ע"י עכו"ם (אם הדבר אפשרי). [נצי"א (ח"ד סי' ד אות י), ח"ה סי' טו פ"ח אות ז וח"ה סי' יז פ"ג אותיות א-ב)].

לחמתין עד מוצאי שבת לטפל בו

חולה ישיב בו סכנה, שאמדהו ביום שבת שצריך לעשות לו רפואה ידועה שיש בה חילול שבת, אין אומרים מנתין עד הלילה, אלא יעשו מיד (שו"ע סי' שש"ב סי' יא), ומ"מ אם יודע ומכיר שיש המתנתו עד הערב לא יגיע שום נזק לחולוה של להמתין. [מ"ב (סי' טז ו'ג) ע"פ השו"ע סי' ד'. ועי' עוד בזה בתשורת שי (ח"ב סי' עב)]. ואם דחיית הטיפול קשורה בכאבים רבים, מחללים את השבת בכל אופן גם באיסור תורה. [הגרשו"א זצ"ל (שש"כ פלי"ב אות כג)].

עשיית דברים שאין במניעתם משום סכנה

מותר לחלל שבת לצורך חולה ישיב בו סכנה גם בדברים שאין במניעתם חשש סכנה לחולה, וכל דבר שיש בו עכ"פ צורך מעט לחולה, ויש במניעתו גרימת חלולה, מותר לעשותו כדרך שעושה בחול. [שו"ע (סי' שש"ב סי' ד) שעושים לו כל שרגילים לעשות לו בחול. וכן סתם הרמ"א (שם)]. וכן נקט השבט הלוי (ח"ח סי' עא וח"י סי' צב) והאור לציון (ח"ב פ"יו אות ב ובהגה שם) דלא כהב"א הלכה (סי' שש"ב שפסק בזה). ומ"מ לכתחלה לא יעשה שאר צרכים אלה ע"י ישראל רק ע"י גוי. [שבט הלוי (שם) ע"פ הגר"י (שם אות ד)]. והארנו בסי"ד בשמעתא עמיקתא גליון שש"א].

לחלל ע"מ להרגיע כאבי החולה (להזריק משככי כאבים)

מותר לחלל שבת כדי להזריק משככי כאבים (כגון מורפיום), כי מסתבר שהרגעת כאבים יש בו משום ספק הצלה של חיי שעה. [הגרשו"א זצ"ל (שש"כ פלי"ב אות קטו ונשמ"א סי' שש"ב סי' ק"א אות ג)].

כיווי האור לצורך החולה – מלאכה ליישוב דעתו

מותר לכבות הנר בשביל שישן החולה ישיב בו סכנה. [שו"ע (סי' רע"ח סי' א)]. וה"ה בשביל החולה שהוא ספק סכנה ג"כ מותר לכבות. [מ"ב (סי' ק)]. ומותר להדליק הנר כדי לראות איזה דבר הצריך לו, וכן כדי שלא ישב החולה בחשך ודעתו מתיישבת בזה, אבל להטות הנר כדי שיאיר יותר טוב אסור, כי שבת לא הותרה אלא אם כן יש הכרח בזה. [בניאור הלכה (שם ד"ה לכבות)].

אפשר באופן אחר

מכל מקום כל זה דוקא בש"א"א להוציא החולה למקום אחר או להסתיר האור ממנו כגון ע"י הוצאתו לחדר או ע"י כפיית כלי ע"י האור, דאלי"ה בודאי יותר טוב לטלטל מוקצה מלעבור על איסור כיבוי. [מ"ב (סי' ק)]. ואם עכו"ם מוזמן לפניו ואפשר לעשות על ידו בלי איחור יעשה על ידו. [מ"ב (סי' רע"ח סי' ק)].

הדלקת האור

מותר להדליק נר או אור חשמלי בשביל טיפול החולה או כדי שהחולה לא יפחד מחשכת הלילה. [מ"ב (סי' רע"ח סי' ק) ובניאור הלכה (שם ד"ה לכבות)].

מנורה יושב בה דרגות שונות של עוצמת אור

אם נמצאת במקום מנורה חשמלית שיש בה דרגות שונות של עוצמת אור (מיני-אור, עמעמם), עדיף להשתמש בה, כדי שבמקרה שהאור יפריע לחולה, יוכל להנמיך אותו ע"י שינוי העוצמה, ולא יצטרך ממש לכבות. [הגרשו"א זצ"ל (שש"כ פלי"ב אות טד)].

התינוק על טופס הסכמה

חולה ישיב בו סכנה שצריך טיפול או ניתוח בדחיפות, והנהלת בית החולים מתנה זאת בהסכמה בכתב של החולה או של אחד הקרובים, ואינה מסתפקת בהסכמה בעל פה ובפני עדים, מותר להם לחתום, וכן מותר לחתום כשרופא דורש זאת לפני טיפול דחוף בחולה ישיב בו סכנה, גם אם כוונתו של הרופא היא לצורך עצמו, ומי"א אם אטנם אפשר לשכנעו לוותר על החתימה או לתת לו משכון וכדו' עד שיבוא בערב לחתום, יש לעשות כן ודברי חכמים בנחת נשמעים. ומכל מקום ישתדל לחתום בשינוי (כני"ל) שכל מלאכה שאפשר לשנות בה יש לעשות כן, כגון ביד שמאל, וגם ישתדל לחתום בקיצור עד כמה שיוכל כדי למעט בכתובה, כגון ראשי תיבות בלבד, ואם אפשר יחתום ע"י סימון כלהו בלבד. [שש"כ (פ"מ אות כה)].

תזווית החולה או היולדת המשפיעה על מבשירים

חולה או יולדת המחוברים למכשירים המראים תרשימים, כגון מוניטור א.ק.ג., מותר להם לזוז ממקומם על אף שעל ידי כך ישתנו הנתונים שעל המסך. [שש"כ (פ"מ אות מג)].

קריאת לעזרה ע"י החולה

חולה אף שאין בו סכנה, והוא מרותק למיטתו, אם בבית החולים ואם בביתו הפרטי, והוא צריך עזרה ואין לו דרך לקרוא לה, מותר לו להשתמש בפעמון לא חשמלי. ואם צריך לעזרה מותר רשאי להשתמש אף בפעמון חשמלי. ובמקום האפשר יצמצם לאחר יד. [שש"כ (פ"מ אות כג)]. ודעת הגרשו"א זצ"ל (שם מהג' סו) שאף לדעת החו"מ דסי"ל הדפעת חשמל אסור מה"ת כאן יודה להתיר כי צריכין כל הזמן לחוץ עליו. ועיי"ש שאם נדלקת נורה ע"י הלחיצה אין להתיר אלא במקום חשש פקידון. אמנם ד"כ בזמננו אין בחלוקת הנורה משום איסור תורה כי אין בהם גוף להט].

לחלל לצורך הבאת אוכל כשר

אם אין עבור חולה ישיב בו סכנה אוכל כשר, מותר לעבור על איסור תורה כדי להביא לו, כי יש לחוש שאולי יקוץ באכילתו ולא יאכל ויסתכן. [עי' בשו"ע (סי' שש"ב סי' יד) דשוחטים עבור חולה ישיב בו סכנה, ואין אומרים נאכלנו נבלה. ועיי"ש במ"ב (סי' קט). ועי' עוד בזה בשמעתא עמיקתא גליון י"ב].

אוכל האסור רק מדרבנן (הפרשת תרומות ומעשרות וכדו')

אפילו אם האוכל העומד לפניו אינו אסור אלא מדרבנן, י"א שמחללין שבת אף באיסור תורה להביא לו אוכל כשר, ויש חולקים, והמיקל בחולה ישיב בו סכנה אין למחות בידו כי יש לו על מל לסמוך. [מ"ב (סי' שש"ב סי' ט)]. ומ"מ אם הדבר כרוך באיסור דרבנן בלבד עדיף לעשות כן. [כן משמע מהמ"ב (שם מהג' סו) דמאי סי' טז ש"ק טז ד"ה ומה"ח]. ועל כן אם מונח לפניו פירות טבל ודאי או ספק, מוטב לו לעשר את האוכל בשבת, מאשר לאכול טבל או ספק טבל, וכן הדין לענין הפרשת חלה (ומי"א התרומה והחלה שהוא מפרש מוקצה הן ואסור לטלטלו). [שש"כ (פ"מ אות כ)]. ועי' עוד בזה בשמעתא עמיקתא גליונות י"ג ור"ל"ח].

לצורך שישן שאין לו הכרה או קצן

אם החולה נמצא במצב שאינו מבין את טיב האוכל שמאכלין אותו, או שהוא קטן שאינו בר הבנה, וגם אין נכרי שיוכל להביא לו את האוכל הכשר, אין לישראל להעביר אוכל בשבילו דרך ר"ה"ר. [קרו"ע (סי' צב אות ח) ומ"ב (סי' שש"ב סי' קט)].

מכתב שחרור

אסור לכתוב או לבקש לכתוב בשבת תעודת שחרור לחולה המשתחרר בשבת מבית החולים, ואם המשתחרר דינו כחולה שאין בו סכנה וזקוק לטיפול נוסף, ולא תהיה אפשרות להשיג את התעודה לאחר השבת, או שדחייה בקבלת התעודה תגרום לדחיה בטיפול, מותר לבקש מנכרי שיכתוב את התעודה. [שש"כ (פ"מ אות נג)].

חולה המשתחרר בשבת אחרי טיפול בחדר מיון וכדומה ואינו יכול להגיע לביתו בכוחות עצמו, אין לו לחזור לחורר בביתו ממכוננית אשר ישאל נוהג בה, אבל מותר לו לחזור ממכוננית שנוהג בה נכרי, אף אם הוא רק חולה שאין בו סכנה, והוא שואל לו להישאר בבית החולים עד הערב ולקבל בו כל צרכיו וביתו נמצא בתוך תחום שבת, והנכרי יכול גם לקחת ממכוננית את החפצים של המשתחרר כולל חפצי מוקצה. [שש"כ (פ"מ אות נג)].

ניתן להאזין לשיעורי הלכה מבמעמ"ם שמעתא עמיקתא שליט"א בקול הלשון - טל. * 6761 * יש להקיש 3-3-1 שלוחה 65

ניתן לתרום דרך "נדרים פלוס" - יש להקיש: 1. קופות נוספות 2. חניכי ישיבות רבות ב' 3. גליון שמעתא עמיקתא

העלון נתרם בעילום שם להצלת התורם ומשפחתו - לשאלות והערות בעניני הגליון ניתן להתקשר לפל' 052-767-0503

© שמעתא עמיקתא - להפצת הגליון במקום מגורכם או לימודכם נא לשלוח בקשה לדוא"ר: AMIKTA571@GMAIL.COM

